

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ БУЛІНГУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Ковальчук С.А.,
соціальний педагог
Хорошівського ліцею № 1

Стаття розкриває проблему булінгу в освітньому середовищі та визначає основні причини його прояву в поведінці учнів старшої школи.

Сьогодні прояв агресивної поведінки підлітків фокусує увагу педагогів на проблемах встановлення позитивної комунікації в освітньому середовищі школи. Доброзичливі взаємостосунки між підлітками та дорослими складають основу для формування та розвитку соціальної компетентності учнів. І навпаки, досвід насильницького характеру негативно впливає на їхній емоційний та когнітивний розвиток, фізичний і психічний стан здоров'я, викликає почуття страху, відсутності безпеки, що суперечить головним завданням освіти щодо забезпечення права на навчання, виховання та розвиток у безпечній та доброзичливій атмосфері [4, с. 12].

Проблема булінгу стала актуальною в працях вітчизняних та закордонних дослідників: Д. Олвеуса, П. Хайнеманна, І. Бердишева, М. Нечаєва, О. Глузмана, Д. Соловійова, Д. Лейна, С. Кона, Х. Лейманна, К. Лоренца, Т. Фалда.

З'ясуємо тлумачення поняття «булінг». У перекладі з англійської (bullying) означає цькування, залякування, третирування [1]. У загальному розумінні – це агресивна та вкрай небезпечна поведінка однієї дитини або групи стосовно до інших, що супроводжується постійним фізичним та психологічним впливом.

На думку дослідників, булінг є складним і багатоаспектним соціально-психологічним явищем, яке об'єднує різні форми навмисних агресивних нападів у середовищі однолітків [3, с. 5].

Аналіз наукових джерел дозволяє виділити причини виникнення негативної поведінки в освітньому процесі школи, а саме: особистісні, сімейні, середовища та соціальні.

До особистісних ми відносимо фізичні або психологічні особливості людини (вади розвитку, колір шкіри чи волосся, зовнішній вигляд, психологічний стан тощо). Підлітки, які демонструють агресивні дії або є їх ініціаторами, можуть мати певні індивідуальні психологічні особливості, наприклад: синдром дефіциту уваги та гіперактивності, розлади поведінки, біполярний розлад, опозиційний розлад, посттравматичний стресовий розлад тощо.

Синдром дефіциту уваги характеризується розладами поведінки, які виявляються в проблемах фокусування уваги, схвильованості та нервовими проявами невірноваженості, неухважності, імпульсивності тощо.

Біполярний розлад: психічна хвороба, що виявляється періодичними депресіями, маніями або поєднанням обох, а головне – викликає, на відміну від змін настрою, погіршення нормального соціального функціонування в будь-якому середовищі.

Опозиційний розлад виявляється у поведінці особистості запальним, вибуховим гнівом, агресивною вербальною поведінкою, зневагою до почуттів інших.

Модель постійної хронічної соціально деструктивної дії свідчить про відсутність соціальної свідомості і є результатом комбінації генетичної специфіки та пошкодження мозку, які викликані травмами та закріпленими моделями поведінки.

Ще однією причиною булінгу є інакшість, тобто будь-яка відмінність від інших, наприклад, зовнішній вигляд, стан здоров'я чи інвалідність. Іноді булінг у підлітковому віці стає засобом завоювання популярності, встановлення позицій лідерства на основі залякування та страху. Означена причина спостерігається найчастіше у період переходу учнів з початкової до середньої та старшої школи, а також коли в класі з'являється новачок.

З огляду на практичний досвід, слід зауважити, що причиною агресивності часто стає поведінка інших, яка не вписується у певні «встановлені норми» у підлітковій групі (класі). Наприклад, коли підліток проявляє або не проявляє активності, на яку від нього очікують (відмінник, «підлиза», занадто активний чи пасивний, експресійний чи закритий).

Нудьга, здирство, компенсація за невдачі в навчанні чи суспільному житті провокують прояви булінгу. Агресорами часто стають підлітки, які заздять тим, хто є більш успішним – краще навчається або матеріально забезпечений, має благополучну родину, друзів тощо.

Серед сімейних причин виникнення насилля виділяють:

- брак близьких стосунків з батьками і відсутність їхньої уваги до дитини;
- слабкий або занадто сильний контроль;
- гіперопіка, яка стає наслідком неспроможності особи самостійно розв'язувати проблеми дорослого життя, відстоювати власні позиції та розуміти важливість дотримання норм поведінки;
- тиск або жорстоке поводження батьків впливає на формування сприйняття світу дитиною як постійне джерело загрози;
- домашнє насильство, яке сприймається як норма того, що діти стають жертвою. Це формує агресивне ставлення до інших. Такі діти часто самі стають кривдниками інших.

Досить часто до негативних чинників освітнього середовища відносять несприятливий соціально-психологічний клімат в закладі освіти, стрес від навчання, напружені стосунки з однолітками та вчителями, низький рівень

професійної компетентності педагогічних працівників, який не дозволяє вчасно розпізнавати та попереджати прояви насильства та їх перехід до систематичних дій, тобто булінгу.

До соціальних факторів належать гендерні стереотипи, культурні норми, соціальна та економічна нерівність, вплив ЗМІ. Популяризація насильницьких моделей поведінки спостерігається у сучасних продуктах медійної галузі (демонстрування жорстокості, насильства), що значним чином віддзеркалюються у поведінці дітей та впливають на формування цінностей. Досить часто, після перегляду бойовиків та інших жанрів кіноіндустрії з жорстокими та агресивними героями, підлітки ідентифікують себе з ними та сприймають їхню поведінку як зразок для наслідування та перенесення у реальне життя.

Л. Найдьонова у методичних рекомендаціях щодо діагностики булінгу і кібербулінгу зазначає, що зазвичай виникнення булінгу в дитячому і молодіжному середовищі зумовлено комплексом декількох причин, іноді навіть не поєднаних між собою [5, с. 23].

Таким чином, вивчення означеної проблеми вказує на те, що причинами виникнення булінгу можна вважати поєднання низки факторів, які становлять негативний вплив на формування ціннісного поля особистості, а саме: сімейні, соціальні, особистісні та середовища. Безперечно, що ефективна комунікація між школою, сім'єю та соціумом є важливою та невід'ємною частиною нашого життя. Підліток не може повноцінно розвиватися та засвоювати інформацію в умовах стресу, який загрожує його фізичному та психічному здоров'ю. А тому важливо багато уваги приділити формуванню здорових стосунків у сім'ї між дітьми та батьками.

Список використаних джерел та літератури

1. Bullying / Мюллер В.К. Новый англо-русский словарь; перераб. и доп. изд. URL : <http://www.rambler.ru/dict/new-enru>.

2. Бочавер А. А., Хломов К. Д. Буллинг как объект исследований и культурный феномен. *Психология. Журнал Высшей школы экономики*. 2013. Т. 10. № 3. С. 149–159. URL : <https://cyberleninka.ru/article/v/bulling-kak-obekt-issledovaniy-i-kulturnyy-fenomen>

3. Діагностика булінгу і кібербулінгу : методичні рекомендації / Любов Антонівна Найдьонова; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. 2019. 94 с.

4. Попередження насильства у закладах освіти : методичний посібник для педагогічних працівників. *БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї»*. Київ, 2019. 101с.

5. Про булінг (цькування) та як його подолати. Дітям, молоді та дорослим про важливе. Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 40 с.